

Groet uit Haarlem

Onder de titel 'Groet uit Haarlem – een eeuw verstreken' is onlangs een boek verschenen met oude prentbriefkaarten, aangevuld met foto's van Werry Crone.

Fotograaf Werry Crone verzamelde het afgelopen jaar oude prentbriefkaarten van de stad Haarlem. Ook uit de collectie van het Noord-Hollands Archief is geput voor deze publicatie. De prentbriefkaarten dateren uit de eerste decennia van de twintigste eeuw, een tijd waar-

in foto's vaak met de hand werden ingekleurd. Crone heeft de plekjes van de prentbriefkaarten opgezocht en de situatie anno 2008 vastgelegd. Heden en verleden worden zo met elkaar geconfronteerd.

'Groet uit Haarlem – een eeuw verstreken' kost € 19,50 en is onder andere te koop bij het Noord-Hollands Archief. Vrienden van het Noord-Hollands Archief betalen € 12,50.

Margo Bokking: "Historisch besef biedt houvast"

"Wie zijn geschiedenis niet kent, kan zijn heden niet goed begrijpen," aldus Margo Bokking, wethouder in de gemeente Velsen.

Bokking heeft onder meer kunst en cultuur in haar portefeuille en is bestuurslid van het Noord-Hollands Archief.

Onlangs heeft de gemeenteraad van Velsen de kadernota 'Velsen inspireert' vastgesteld, waarin het kunst- en cultuurbeleid voor de periode 2009-2012 wordt uiteengezet. Eén van de speerpunten in die kadernota is cultuurhistorie. 'Mensen zouden zich meer bewust moeten worden van het belang en de waarde van ons erfgoed en ons cultureel verleden', zo wordt in de kadernota gesteld. 'Historisch besef plaatst de huidige maatschappelijke problemen in een context en biedt daardoor ook houvast in een complexe samenleving.' Volgens Margo Bokking is er gelukkig steeds meer belangstelling voor de eigen geschiedenis. "In Velsen hebben we hierop ingespeeld door onder de naam TOEN een historisch informatiepunt in te stellen in de Centrale Bibliotheek IJmuiden. De Bibliotheek Velsen werkt hierbij nauw samen met het Noord-Hollands Archief. In een speciaal ingerichte hoek in de Centrale Bibliotheek IJmuiden zijn alle boeken en tijdschriften die de bibliotheek de afgelopen jaren over Velsen heeft verzameld bijeengebracht. TOEN is ook bedoeld als ontmoet-

tingspunt voor iedereen die is geïnteresseerd in de geschiedenis van Velsen. Onder de naam www.toenvelsen.nl is een website gelanceerd waarop men rechtstreeks kan zoeken in de Burgerlijke Stand van Velsen en in het overzicht van de archieven die betrekking hebben op Velsen en die bij het Noord-Hollands Archief zijn ondergebracht. Samen met de Historische Kring Velsen en de *IJmuiden Courant* werkt de Bibliotheek Velsen daarnaast aan een canon van de 25 belangrijkste momenten, onderwerpen en personen uit de geschiedenis van Velsen. In de zomer van 2009 wordt deze canon definitief vastgesteld."

Digitale mogelijkheden

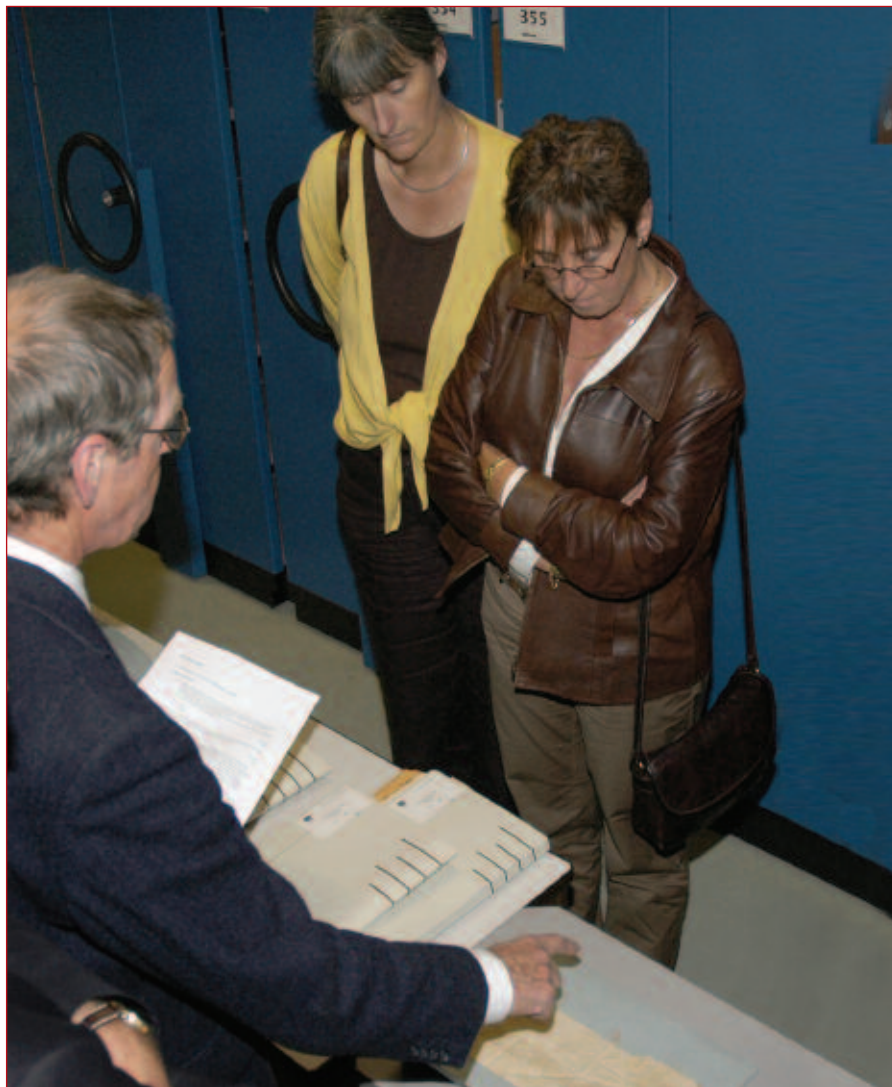
Voordat ze in 2004 wethouder werd, zat Margo Bokking vijftien jaar in de Velsense gemeenteraad, waarvan dertien jaar als voorzitter van de CDA-fractie. "Ik heb de fusie van het Gemeentearchief Velsen met het Gemeentearchief Haarlem per 1 januari 1997 meegemaakt als gemeenteraadslid. Die fusie,

waar ik toentertijd al een groot voorstander van was, vloeide voort uit de discussie over de kerntaken van de gemeente. Het resultaat van de fusie van het Gemeentearchief Velsen en het Gemeentearchief Haarlem, de Archiefdienst voor Kennemerland, vormde een professionele setting die wij als gemeente nooit op eigen houtje hadden kunnen bieden. Sindsdien zijn er heel wat nieuwe ontwikkelingen geweest: eerst de aansluiting van diverse gemeenten uit de IJmond en Kennemerland bij de Archiefdienst voor Kennemerland en daarna de fusie met het Rijksarchief in Noord-Holland. Als wethouder van kunst en cultuur ben ik automatisch bestuurslid van het Noord-Hollands Archief. De afgelopen jaren was ik zodoende betrokken bij de besluitvorming over de verbouwing en inrichting van de Janskerk tot nieuw publiekscentrum. Op het resultaat kunnen we trots zijn, denk ik. De archieven van Velsen zijn nu ruim twaalf jaar ondergebracht in het depot in Haarlem. De optimale bewaar- en beheeromstandigheden en de ruime openingstijden van het publiekscen-

trum wegen naar mijn mening ruimschoots op tegen de grotere afstand waarop de archieven zich nu bevinden voor de Velsenaren. En dankzij de digitale mogelijkheden kunnen de inwoners van Velsen thuis al nagaan of er iets van hun gading in die archieven is te vinden. De inventaris van de gemeentesecretarie van Velsen over de periode 1925-1975 is niet zo lang geleden gereedgekomen en staat inmiddels ook op de website van het Noord-Hollands Archief. Voor historisch beeldmateriaal is een gang naar het archief vaak niet meer nodig: dat kan iedereen thuis online bekijken. In de toekomst zullen de digitale mogelijkheden ongetwijfeld verder toenemen.”

Kentering

De uit Limburg afkomstige Bokking woont al 36 jaar in Velsen. “Ik ben geïnteresseerd in mijn Limburgse roots, maar ook in de geschiedenis van mijn huidige woon- en leefomgeving. Zo heb ik de historische romans van Conny Braam over IJmuiden met veel plezier gelezen. Kennis van de omgevingsgeschiedenis geeft diepte in het denken van mensen. De samenleving is de afgelopen decennia vervlakt, maar ik bespeur een kentering en vind dat een positieve ontwikkeling. Wie zijn geschiedenis niet kent, kan zijn heden niet goed begrijpen. Het Noord-Hollands Archief biedt ook aan de Velsenaren volop mogelijkheden om een duik te nemen in de lokale en regionale geschiedenis.”

Begin oktober 2008 bracht het College van B en W van Velsen een bezoek aan het publiekscentrum van het Noord-Hollands Archief. Senior-medewerker Beheer Jan Victor Suurmond (tevens oud-gemeentearchivaris van Velsen) liet bij deze gelegenheid onder andere het oudste Velsense archiefstuk zien: een akte uit 1415 waarbij Willem van Beieren, graaf van Holland, bevestigt dat ambachtsheer Walraven van Brederode aan de inwoners van Velsen en Schoten zijn recht op hun diensten heeft verkocht. De wet-houders Annette Baerveldt en Margo Bokking kijken toe. Foto: Paul Maessen.

Haarlem op Malta: een lijfrente voor Gasparus van Diemen

Tijdens een vakantie op Malta deed Jan Stam uit Bussum een verrassende ontdekking. Bij een bezoek aan het pas gerestaureerde Palazzo Falson in Mdina werd hij getroffen door een ingelijste akte met zegel. Bij bestudering van deze akte bleek deze uitgegeven te zijn in Haarlem.

De akte intrigeerde Stam en hij vroeg in het Palazzo Falson om nadere informatie. Men kon hem op Malta echter niet verder helpen, en daarom verzocht hij of er een foto gemaakt kon worden van de akte. Gewapend met deze foto kwam hij vervolgens bij het Noord-Hollands Archief terecht.

Nadere bestudering van de foto leerde dat het een akte betrof waarbij door het Haarlemse stadsbestuur een lijfrente werd verleend op Gasparus van Diemen, waarover hierna meer. Op mijn beurt raakte ik weer geïntrigeerd: hoe komt een zeventiende-eeuwse akte die in Haarlem is uitgegeven, ingelijst aan een wand in een Maltees museum terecht? Mrs. Balzan van het Palazzo Falson kon helaas geen sluitend antwoord geven. Palazzo Falson is een van de oudste nog bestaande huizen in de stad Mdina. Het was jarenlang het woonhuis van Captain Olof Frederick Gollcher (1889-1962), de plaats waar hij zijn zich steeds uitbreidende collectie schilderijen, tekeningen, voorwerpen en archiefstukken onderbracht. Zijn

voorouders waren deels van Zweedse origine, deels Maltees. Gollcher diende gedurende beide wereldoorlogen in het Britse leger, maar had oorspronkelijk een kunstopleiding gevolgd. In 1927 kochten hij en zijn moeder een deel van het palazzo, en in 1938 kreeg hij de kans ook de rest aan te kopen. Vervolgens herstelde hij het huis en maakte het tot de omljsting van zijn collecties. Uit zijn huwelijk met Nella Prior werden geen kinderen geboren, en daarom werd het palazzo na zijn dood een museum. Het leed gedurende langere tijd een wat kwijnend bestaan, maar onlangs werd het in volle pracht hersteld en in 2007 voor het publiek heropend. Mrs. Balzan suggereerde dat Gollcher op een van zijn vele reizen het gezegelde charter bij een antiquair had gekocht en vervolgens meegenomen naar Malta; maar wellicht kan nader onderzoek in zijn archief hierover nog uitsluitsel bieden. Aan het toegankelijk maken van de archiefcollectie van Palazzo Falson wordt momenteel nog gewerkt.

Lijfrente

Resten nog de volgende vragen: wie was Gasparus van Diemen en wat is een lijfrente? Om met de laatste vraag te beginnen: Een lijfrente is een jaarlijkse uitkering die iemand geniet gedurende zijn eigen leven of dat van een ander. Dus gedurende het leven van een persoon wordt een jaarlijkse uitkering verstrekt, die stopt bij het overlijden van degene op wiens lijf de rente gesteld was. De lijfrente waarvan de akte in Palazzo Falson te bekijken is, dateert uit 1657. In dat jaar gaf Mr. Gijsbertus van Diemen een som van 1100 Carolus gulden aan de stad Haarlem. In ruil daarvoor werd een lijfrente gevestigd op naam van zijn zesjarige zoon Gasparus van Diemen; als naam van de moeder werd Maria Backer genoemd. Afgesproken werd dat jaarlijks op 27 november (de eerste keer te betalen in 1657) een som van 100 Carolus gulden zou worden uitbetaald, en dat van jaar tot jaar net zolang tot Gasparus overleden zou zijn. Een eenvoudige rekensom leert dat

de stad Haarlem daarmee toch enig risico nam. In 1657 ontving de stad 1100 gulden en na een periode van elf jaar zou die som weer geheel terugbetaald zijn. In 1657 was Gasparus van Diemen pas zes jaar oud, elf jaar later zou hij zeventien jaar zijn. De regeling hield in dat als Gasparus ouder werd dan zeventien, de stad Haarlem verlies zou gaan lijden op de uitbetaling van de lijfrente. Helaas is het nog niet gelukt om uitsluitsel te krijgen over het sterfjaar van Gasparus van

Diemen. Hij is niet in Haarlem terug te vinden, blijkbaar woonde het gezin in een andere plaats.

Overigens komen Gasparus en een jongere zuster Anna voor in een achttiende-eeuws afschrift van een lijfrenteregister van de stad Haarlem. Het originele register is verloren gegaan, en waar het afschrift zich bevindt is ook niet geheel duidelijk. De inhoud werd door de heer P. de Ridder in 1952 bewerkt en gepubliceerd in het tijdschrift *Gens Nostra*,

jaargang 9 (1954), p. 2-4 en 25-29. Een en ander over de achtergronden en ontwikkeling van de lijfrenten in Nederland is te vinden in L.M. Verloren van Themaat (red.), *Oude Dordtse lijfrenten. Stedelijke financiering in de vijftiende eeuw*, (Amsterdam 1983).

Voor een nadere kennismaking met Palazzo Falson zie www.palazzofalson.com.

De ingelijste lijfrente.

De archieven van de abdij van Egmond

De oudste archiefstukken in het Noord-Hollands Archief zijn afkomstig van de abdij van Egmond. Het oudste stuk is een charter uit 1140: een van een zegel voorziene akte waarbij paus Innocentius II de abdijen van Egmond en Rijnsburg in eigendom en bescherming neemt.

De archieven van de abdij van Egmond zijn gevormd in de middeleeuwen in de abdij en berustten daar. Bij het einde van de abdij in 1572 werden de daar aanwezige archieven veilig gesteld, zeg maar geconfisqueerd door de gewestelijke overheid. Ze kwamen terecht bij het archief van de Staten van Holland. In 1802 kwamen ze onder beheer van de eerste rijksarchivaris en berustten vervolgens in het Algemeen Rijksarchief. Daar werden ze in het tweede kwart van de twintigste eeuw geïventariseerd door mej. mr. G.H.C. Breesnee en dr. P.A. Meilink.

In 1991-1992 werden ze overgebracht naar het Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem, dat inmiddels opgegaan is in het Noord-Hollands Archief. Daar staan ze vandaag de dag in het depot op de locatie Kleine Houtweg.

In dit artikel leest u meer over de inhoud van de archieven, over wat er niet meer is, over de zorg ervoor en het gebruik ervan in de loop der tijden.

Registers, rekeningen en charters

Om te beginnen: welke archieven zitten er nu precies in dit bestand? We onderscheiden het archief van de abdij, het archief van de memoriemeester, het archief van de kosterij en het archief van de hospitaalmeesters. Dat zijn alle vier op enig moment zelfstandig optredende instellingen met een eigen vermogen, die als zodanig een eigen archief vormden. Er zijn aanwijzingen dat ook de broederschap van de monniken, de cariteit, een eigen vermogen had en zelfstandig optrad, bijvoorbeeld in de vorm van een overeenkomst met de abt, een lening aan de abt. Van een eigen archief van de cariteit zijn echter geen sporen gevonden.

Tezamen bevatten de archieven ruim 2600 archiefstukken, waaronder een aantal registers, een aantal rekeningen en een zeer groot aantal charters. Registers zijn archiefstukken waarin rechtstreeks gegevens worden vastgelegd of afschriften van stukken of gegevens daaruit. Een beroemd voorbeeld uit de archieven van de abdij van Egmond is het

Cartularium van Egmond. Dit vermoedelijk omstreeks 1420 samengestelde register bevat overgeschreven aantekeningen en akten uit de periode 889-1421. Het gaat om stukken die men van belang achtte voor de rechten en de geschiedenis van de abdij. In een aantal gevallen zijn de oorspronkelijke stukken niet meer aanwezig en kennen we die dus alleen uit het register. Bijvoorbeeld de oudste oorkonden van de graven van Holland, de zogeheten koningsoorkonden, waarbij de koning goederen schenkt aan de graaf, min of meer de oprichtingsakten van het graafschap Holland. Kennelijk waren die stukken op enig moment in Egmond aanwezig om overgeschreven te kunnen worden. De vraag is waarom ze daar dan lagen. Verondersteld is wel dat, gezien de innige relatie tussen de graven en de abdij, deze laatste in de begintijd fungeerde als bewaarplaats voor de archiefstukken van de graven, mogelijk tot in de twaalfde eeuw. Jacob Kort acht dat, in zijn inventaris van het archief van de Graven van Holland, niet waarschijnlijk. Hij zou dan ook andere stukken van de graven in het

register verwacht hebben. Verder lijkt hem de afstand tussen de abdij en de woonplaats van de graaf te groot. Hij veronderstelt dat de stukken, of kopieën daarvan, in Egmond gekomen zijn omdat de graaf de daarin genoemde goederen geheel of gedeeltelijk aan de abdij had geschonken.

Terug naar de inhoud van de archieven. Zoals gezegd bevatten ze ook een aantal rekeningen, dat wil zeggen verantwoordingen van inkomsten en uitgaven, dus geen opgaven van verschuldigde gelden ofwel nota's. Het aantal rekeningen is beperkt, er zijn geen grote doorlopende reeksen, zoals we die elders wel vinden, bijvoorbeeld in het archief van de abdij van Rijnsburg.

Dan de bulk van het archief, het grote aantal charters. Een charter is een blad perkament waarop een akte, een bewijsstuk, is geschreven die ter bekrachtiging is bezegeld. Het oudste charter dateert van 1140. Het is een bul, een pauselijke akte, waarbij paus Innocentius II de abdijen van Egmond en Rijnsburg in eigendom en bescherming neemt.

Ten slotte bevatten de archieven nog een scala aan stukken, variërend van een kwitantie tot een lijst van muziekboeken.

Spreiding in tijd

Zoals gezegd dateert het oudste originele stuk uit 1140. Oudere stukken komen alleen voor in de vorm van later gemaakte afschriften. Zo is er een afschrift van een stuk uit 889,

Het oudste archiefstuk van het Noord-Hollands Archief: een charter uit 1140 afkomstig van de abdij van Egmond. Foto: Jos Fielmich.

de eerste koningsoorkonde van de graven van Holland. Over de periode tot 1240 bevatten de archieven elf stukken, allemaal charters. In de dertiende eeuw neemt het aantal charters sterk toe en in de veertiende eeuw begint de grote vloed van archiefstukken. Dan beginnen ook de registers en de rekeningen.

Waar gaan de stukken over? Zoals voor de hand ligt heeft het overgrote deel betrekking op de rechten en goederen van de abdij en het beheer daarvan. Daarnaast zien we nog stukken over bestuurlijke zaken, zoals de verkiezing van abten, de tucht en discipline binnen de abdij, de betrekkingen tot derden, zoals de

landsheer, de bisschop enz. Wat is er niet meer? De twintigste-eeuwse inventarisator, Meilink, heeft daar een analyse van gemaakt. Het probleem daarbij is dat er geen inventarissen gemaakt zijn tot in de negentiende eeuw.

Het is dus lastig concreet vast te stellen wat er ontbreekt. Dat kan wel voor de stukken die in de diverse registers zijn overgeschreven en nu niet meer in origineel aanwezig zijn. Dat is duidelijk. Wat betreft het verdwijnen van stukken waarvan het bestaan niet expliciet bekend is, signaleert Meilink twee momenten waarop dat gebeurd is. In 1425 ontvlucht de abt, Willem van Matenesse, de abdij in het kader van een conflict met Jan van Egmond. Hij neemt de archiefstukken mee en bij gevangenneming door Jan van Egmond wordt hem dat deel van de stukken afhandig gemaakt waarvoor die laatste interesse had. In 1437 komt er een uitspraak in het conflict, waarbij ook bepaald wordt dat de abdij de stukken terugkrijgt, behalve voor zover ze strijdig waren met die uitspraak en daardoor als geannuleerd te beschouwen. Het ging dan met name om stukken uit de periode 1390-1437. Deze stukken zijn ook niet teruggevonden in het archief van de heren van Egmond en dus vermoedelijk vernietigd, aldus Meilink.

Het tweede moment is de tijd van de opstand, rond het einde van de abdij, in 1572. Dom. H.J. Scheerman verhaalt hierover in zijn artikel 'De lotgevallen van het archief in de bundel 'Tien Eeuwen Egmond'.

De Staten van Holland leggen in 1572 beslag

op de bezittingen van de kloosters en nemen ook maatregelen om de archieven veilig te stellen. In april neemt luitenant-gouverneur Sonoy de boeken van de rentmeesters in beslag. In het najaar geeft prior Jacob Blondeel een groot aantal stukken in bewaring aan Gerrit Boot, rentmeester van de goederen in Kennemerland, in diens huis in Alkmaar. In diezelfde tijd neemt de gouverneur van Alkmaar, Guillaume Mostaert, een aantal koffers met archiefstukken in beslag in de abdij en laat ze naar Alkmaar brengen. Inmiddels berustte ook een aantal stukken in Haarlem bij de bisschop, Godfried van Mierloo, tevens abt van Egmond. De abdij was namelijk bij de instelling van het bisdom Haarlem aangewezen als bron van inkomsten voor de bisschop.

In 1573 brachten geruchten over in Alkmaar rondzwerfende archivalia van de abdij de Staten van Holland ertoe aan Gerrit Boot opdracht te geven de stukken te inventariseren en naar de Rekenkamer in Delft over te brengen. Die inventarisatie heeft plaats gevonden, maar was vanwege de grote hoeveelheid van de stukken van zeer globale aard. Alles werd in pakken bijeen gebonden, die met letters gekenmerkt werden en in twee kisten verpakt en naar Delft gestuurd, waar ze op 24 januari 1574 aankwamen.

De stukken die Boot zelf onder zich had zijn niet meegegaan. Toen na het overlijden van Jacob Blondeel in 1591 bekend werd dat hij stukken aan Gerrit Boot in bewaring had gegeven, werden deze door de rentmeester van de goederen van de Leidse Universiteit

opgevraagd en bij het stadsarchief van Leiden opgeborgen. De Leidse Universiteit had namelijk inkomsten uit de voormalige abdijsgoederen en als zodanig ook belang bij de archiefstukken. De stukken zijn in 1929 overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief en weer bij de archieven van de abdij gevoegd.

Dat er bij al deze bewegingen stukken verloren zijn gegaan, lijkt zeer waarschijnlijk, maar valt niet precies vast te stellen.

De stukken die de bisschop van Haarlem onder zich had, zijn op een paar na verdwenen. Ze waren in 1847 nog aanwezig, maar zijn sedertdien niet meer gezien.

Meilink neemt aan dat er na 1573 verder geen stukken verloren zijn gegaan. Hij concludeert dat, hoewel er grote verliezen zijn geleden, men over de overlevering van de Egmondse stukken toch niet al te ontevreden kan zijn.

Archiefzorg

Over de eigentijdse archiefzorg bij de abdij is weinig bekend. De belangrijkste stukken werden waarschijnlijk bewaard bij de kostbaarheden in de kamer van de abt. Uit de staat waarin de stukken zich nu bevinden, kan afgeleid worden dat ze onder behoorlijke omstandigheden bewaard moeten zijn.

Verschillende abten zijn in de veertiende en vijftiende eeuw actief bezig geweest met de registratie en ordening van de stukken, zo blijkt uit aantekeningen en cijfers op de rug van de charters. Helaas heeft geen van hen een inventaris nagelaten. Willem van

Rolland wilde in 1345 kennelijk orde op zaken stellen en is daartoe het archief nagegaan. Jan de Weent heeft in 1404 een groot-scheepse inventarisatie gehouden van de archieven en de boeken van de bibliotheek. Hij plaatste op alle stukken een kenmerk 'Ra', registrata, geregistreerd. Helaas is het register waarin dat gebeurde niet bewaard gebleven. Ook de activiteiten van Gerrit van Poelgeest hebben niet in enig overzicht geresulteerd. Wel voorziet het Cartularium van Egmond voor de twaalfde en dertiende eeuw in een overzicht van alle charters van voor 1300 die begin vijftiende eeuw aanwezig waren.

Na 1572 werd de zorg overgenomen door de Staten van Holland. De stukken werden van Delft naar Den Haag overgebracht, waar ze vrijwel ontoegankelijk waren opgeborgen. De charters schijnen daar rond 1770 aan wanorde ten prooi geweest te zijn. De tweede secretaris van de Staten, belast met de zorg voor archieven, liet ze plaatsen in een daarvoor gemaakt kastje op de Domeinkamer. Zoals gezegd gingen ze in 1802 naar het nieuw opgerichte Rijksarchief. Daar werden in het midden van de negentiende eeuw summier analyses gemaakt van de charters, zogeheten regesten.

Dan zijn ze in 1926 aan de beurt om goed geïnventariseerd te worden in het kader van de totale inventarisatieactiviteiten van het Algemeen Rijksarchief. De bewerking zou tot 1951 duren, toen deze werd afgerond met de uitgave van de gedrukte inventaris. De eerste bewerker was mej. mr. G.H.C. Breesnee, com-

mies bij de Derde Afdeling van het Algemeen Rijksarchief. In 1935 werd het project overgenomen door dr. P.A. Meilink, archivaris van de Derde Afdeling van het ARA. De inventaris was toen bijna af, op de inleiding na. Meilink heeft het werk van Breesnee herzien en de inleiding geschreven. Min of meer als bijproduct heeft hij een bronkritische studie gepubliceerd over de Egmondse geschiedbronnen, waaronder het archief van de abdij. Dit was een reactie op de publicatie in 1933 van de *Fontes Egmondenses*, de Egmondse bronnen, door Otto Oppermann, hoogleraar mediëvistiek en historische hulpwetenschappen in Utrecht. Hierin werden zowel de verhalende bronnen als de archiefstukken op hun echtheid getoetst. Oppermann was zeer streng in zijn kritiek en beschouwde zeer veel van de stukken als vervalsingen. Bij Meilink waren bij onderzoek naar de Egmondse charters in het kader van de inventarisatie twijfels gerezen over de juistheid van Oppermanns conclusies. Vervolgens heeft hij alle bevindingen van Oppermann getoetst en de resultaten daarvan gepubliceerd in 1938 en 1939 in de 'Bijdragen voor Vaderlandse Geschiedenis en Oudheidkunde'. Daarin stelt Meilink dat de vervalsingen niet zo talrijk waren als Oppermann meende en, bovenal, dat de stukken niet altijd naar vorm, maar steeds naar inhoud betrouwbaar zijn, aldus J. Hof in zijn geschiedenis van de abdij van Egmond uit 1973. Over het geheel genomen kreeg de opvatting van Meilink de overhand. In het eerste deel van het nieuwe oorkondenboek voor Holland en Zeeland van Koch passerden de

opvattingen van Meilink en Oppermann uitgebreid de revue.

De inleiding die Meilink schreef, mag ook wel als een bijproduct beschouwd worden. In plaats van het gebruikelijke beperkte overzicht van de geschiedenis van de archiefvormer heeft hij, naar zijn eigen zeggen, getracht een nieuw raam voor de abdijschiedenis op te stellen, ten behoeve van verder historisch onderzoek. Daarnaast heeft hij gepoogd een overzicht te geven van de sociale en rechterlijke toestanden en verhoudingen in Egmond tussen 1100 en 1450. Slicher van Bath, hoogleraar geschiedenis, achtte in zijn recensie van de inventaris in 1957 de opzet geslaagd. Hij was blij met de uitgebreide studie van Meilink, evenals prof. Jongkees dat was in zijn recensie in 1955. Minder blij was Slicher van Bath met de lengte van een aantal van de regesten. Als we S.W.A. Drossaers mogen geloven in haar 'In Memoriam' voor Meilink in datzelfde jaar 1957, was deze daarvoor verantwoordelijk bij de revisie van het werk van Breesnee.

De materiële verzorging van het archief werd vervolgens ter hand genomen. De charters, vaak opgevouwen in enveloppes geborgen, werden vlak gemaakt, gerestaureerd en goed geborgen in ladenkasten, naast elkaar. De charters werden ook verfilmd om raadpleging van de originelen tot een minimum te kunnen beperken. De overige stukken werden goed verpakt in zuurvrij materiaal.

In 1991-1992 werden de archieven overgebracht naar het Rijksarchief in Noord-Holland. Al vanaf de jaren vijftig-zestig was

daarvoor gepleit door de rijksarchivaris in Noord-Holland, die van mening was dat de archieven in Haarlem beter op hun plaats waren, al hoorden ze misschien formeel bij de archieven van de Staten van Holland. In 1991 wist de toenmalige rijksarchivaris in Noord-Holland Den Haag eindelijk tot overdracht te bewegen en nu staan ze dus in Haarlem, in het depot van het Noord-Hollands Archief, de opvolger van het Rijksarchief, aan de Kleine Houtweg. De berging van de charters werd aangepast. In plaats van los in laden werden ze opgezet op zuurvrij karton en in dozen geplaatst. De rest van het archief werd ook verfilmd met het oog op de kwetsbaarheid. De microfiches staan in de studiezaal op de locatie Jansstraat. De inventaris, nog steeds die van Meilink en Breesnee, staat op de website van het Noord-Hollands Archief en kan dus door iedereen via internet geraadpleegd worden.

Het gebruik

Het is lastig een beeld te vormen van het gebruik van de archieven, aangezien het materiaal deels ook op verschillende plaatsen is uitgegeven en dan bij gebruik niet als archief van de abdij van Egmond wordt geciteerd. Dat in aanmerking nemend een paar opmerkingen over het gebruik.

Het eerste gebruik van de archieven was natuurlijk dat door de archiefvormers zelf bij het bestuur en beheer. Maar al tijdens de vorming begon het secundaire gebruik, het gebruik voor andere dan de administratieve

Het Cartularium van Egmond uit circa 1420. Foto: Jos Fielmich.

doeleinden waarvoor het archief primair gevormd is. Verschillende middeleeuwse geschiedschrijvers maakten gebruik van de charters bij het opstellen van hun verhaal: Melis Stoke, Johannis Beka en Johannis a Leydis.

Na de overgang van de archieven naar de Staten kregen nog weinig mensen toegang. Alleen invloedrijke personen zoals Johan Meerman voor zijn 'Geschiedenis van Rooms-Koning Willem II'.

Meilink moet natuurlijk genoemd worden met zijn inleiding op de inventaris. Ook sommige artikelen in de bundel 'Tien Eeuwen Egmond' gebruiken de archiefstukken. J. Hof maakt in de publicatie 'De abdij van Egmond van de aanvang tot 1573' veelvuldig gebruik van de archieven. Ook in de serie 'Egmondse Studiën' heb ik een aantal keren het gebruik van originele archivalia gesignaleerd. Waarschijnlijk is het gebruik

van de uitgegeven bescheiden uitgebreider, maar daar kan ik me maar moeilijk een oordeel over vormen.

Dan is er nog de raadpleging bij het Noord-Hollands Archief in de studiezaal. Hierover valt helaas weinig te zeggen. Het gebruik van de microfiches wordt namelijk niet geregistreerd, alleen de raadpleging van originelen, wanneer men met de microfiches niet uit de voeten kan. Wellicht moeten we eens kijken naar de mogelijkheden om de archieven van de abdij van Egmond gedigitaliseerd te krijgen. Vooral voor de niet-uitgegeven stukken biedt dat een mogelijkheid om ze beter onder de aandacht te brengen.

In het Stedelijk Museum Alkmaar is nog tot en met zondag 5 april de tentoonstelling 'Macht en Mystiek. Egmond in de Middeleeuwen' te zien. Kijk voor meer informatie op: www.stedelijkmuseumalkmaar.nl.

Vrienden van het Noord-Hollands Archief

Op maandagavond 8 september 2008 vond de zeer geslaagde jaarlijkse donateursbijeenkomst plaats van de Stichting Vrienden van het Noord-Hollands Archief. De prachtige tentoonstelling 'Haarlem op de kaart gezet – historische kaarten en hun functies' in de Bakenesserkerk was die avond speciaal gereserveerd voor de donateurs. Er waren meer dan 80 donateurs en introducés aanwezig en aan het einde van de avond konden we weer drie nieuwe donateurs van onze stichting verwelkomen!

Alexander de Bruin, conservator van de topgrafisch-historische collecties van het Noord-Hollands Archief en bedenker en samensteller van de tentoonstelling, leidde ons enthousiast door de unieke tentoonstelling. Tussen alle fraaie en bijzondere kaarten trof mij naast een overzichtskaart van de Haarlemse schutterij, het meest een kaart uit 1936 waarop alle bedrijvigheid in de stad was afgebeeld. Hieruit bleek dat Haarlem nog niet zo lang geleden een kloppend economisch hart bezat, met alle economische activiteiten dynamisch in het centrum. Na afloop was er nog een gezellig samenzijn met een drankje, dankzij de inspanningen van bestuurslid Joan Patijn en haar vrijwilligers. Hans Krol en Siebe Rolle waren verder namens het bestuur aanwezig. De Stichting is een echte vriendenstichting en wil dienstbaar zijn aan drie zaken: het

Noord-Hollands Archief als instelling, de gebruikers van het Noord-Hollands Archief en niet op de laatste plaats de collecties van het Noord-Hollands Archief.

Door de wervingsactie met de nieuwe folder, met grote inzet gemaakt door secretaris Wim Cerutti, hebben we vele nieuwe donateurs kunnen verwelkomen. We gaan nu richting de 230! Naast de jaarlijkse donateursbijeenkomst willen we elk jaar een dagsymposium over belangrijke archieven en collecties van het Noord-Hollands Archief organiseren. Op 9 maart 2009 staat als eerste een symposium over wetenschapsarchieven op de rol.

Frans Willem Lantink,
voorzitter Stichting Vrienden van het
Noord-Hollands Archief

Symposium wetenschapsarchieven in het Noord-Hollands Archief

De Stichting Vrienden van het Noord-Hollands Archief organiseert in samenwerking met het Noord-Hollands Archief op maandag 9 maart 2009 van 10.30 tot 16.30 uur in de Janskerk een symposium over de wetenschapsarchieven die in het Noord-Hollands Archief berusten. Het Noord-Hollands Archief fungeert als landelijk concentratiepunt van wetenschapsarchieven, waarvan er inmiddels zo'n honderd in het

NHA zijn ondergebracht. Zo beheert het Noord-Hollands Archief archieven van de Nederlandse Nobelprijswinnaars Lorentz en Zeeman, maar ook een substantieel deel van het Wiener Kreis-archief. Met dit symposium willen de organisatoren deze uiterst waardevolle archieven meer onder de aandacht brengen. Vele zijn namelijk nog weinig bekend. Er komt een keur van sprekers uit binnen- en buitenland. De voordrachten zullen later in een bundel gepubliceerd worden. Donateurs van de Vriendenstichting krijgen in januari een nadere uitnodiging. Reserveer nu reeds 9 maart 2009 in uw agenda.

Acceptgiro

De vrienden van het Noord-Hollands Archief vinden bij deze aflevering van 'NHA nieuws' weer de jaarlijkse acceptgiro. De minimumbijdrage is nog steeds € 15,00 per jaar. Een spoedige overmaking van dit bedrag wordt door ons op prijs gesteld.

Historische Canon van Haarlem

Wat moet iedere Haarlemmer weten van de geschiedenis van zijn stad? In het boekje 'Historische Canon van Haarlem' hebben Piet de Rooy en Leny Wijnands in 21 hoofdstukken de belangrijkste feiten en gebeurtenissen uit het verleden van Haarlem op een rij gezet.

In navolging van de Canon van Nederland (zie <http://entoen.nu>) zijn er tientallen regionale en thematische canons verschenen, variërend van de 'Canon van de rooms-katholieke kerkmuziek in Nederland' tot de 'Kanon fan de Fryske skiednis'. En voorlopig lijkt er nog geen einde te zijn gekomen aan de 'canonitis'. Piet de Rooy, hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en bestuurslid van de Historische Vereniging Haerlem, is in zekere zin de aanstichter van de hausse aan canons. "Op 30 oktober 2004 hebben mijn Leidse collega Jan Bank en ik in NRC Handelsblad een artikel gepubliceerd dat later ook als boekje is uitgegeven onder de titel 'Kortweg Nederland. Wat iedereen wil weten over onze geschiedenis'. De tijd leek er rijp voor. Niet veel later immers constateerde de Onder-

wijsraad dat er in het onderwijs te weinig aandacht was voor de historische canon als uiting van onze culturele identiteit en heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een commissie ingesteld onder voorzitterschap van Frits van Oostrom.

Deze commissie heeft in 2007 een nationale canon gepresenteerd en daarbij de oproep gedaan om de Canon van Nederland te verbijzonderen door ook lokale en regionale canons te ontwikkelen. Met de Historische Canon van Haarlem hebben wij aan die oproep gehoor willen geven."

"Daarnaast had oud-burgemeester Pop tijdens zijn afscheid van het bestuur van de Historische Vereniging Haerlem het idee geopperd om een beknopte geschiedenis van Haarlem te schrijven, die ook geschikt zou zijn voor nieuwkomers," vertelt Leny Wijnands. Wijnands is historica en eveneens bestuurslid van de Historische Vereniging Haerlem. "We hebben één en één bij elkaar opgeteld en het idee van een Haarlemse canon was geboren." Toen gaandeweg bleek

dat ook Haarlems Dagblad aan een canon werkte, werd besloten de krachten te bundelen. Directeur Lieuwe Zoodma van het Noord-Hollands Archief bracht de partijen bij elkaar. De Rooy: "Het had weinig zin om een concurrentieslag te gaan leveren. Het voordeel van de samenwerking met Haarlems Dagblad was bovendien dat we de canon eerst in een voorlopige versie konden presenteren, in de vorm van wekelijkse afleveringen in de zaterdagkrant. De lezers werden uitgenodigd om te reageren en dat hebben ze ook volop gedaan. De chef van de kunstredactie Jan Rijsdam publiceerde wekelijks de belangrijkste reacties. De uiteindelijke canon is daarmee geen van bovenaf opgelegd dictaat geworden, maar is in samenspraak met de Haarlemse bevolking tot stand gekomen. Aan de eerste lijst van twintig items is zelfs een nieuw onderwerp toegevoegd: het Haarlemse bier." "Ook de gemeente Haarlem was bij het project betrokken," aldus Wijnands. "Cultuurwethouder Chris van Velzen was voorzitter van de canoncommissie en op zijn initiatief is tijdens het project een speciale canonwebsite de lucht ingegaan, www.canonvanhaarlem.nl."

De Haarlemse burgemeester Bernt Schneiders nam op 22 november 2008 het eerste exemplaar van de 'Historische Canon van Haarlem' in ontvangst uit handen van de auteurs Leny Wijnands en Piet de Rooy. Foto: Maarten van Wamel.

Onderwijs

De leerlingen van groep 7 van de Haarlemse basisscholen krijgen gratis een exemplaar van het Haarlemse canon-boekje. “Met behulp van de canon kunnen de leraren de historie van Haarlem de geschiedenisles in halen,” legt Wijnands uit. “Elk item is voorzien van verwijzingen naar concrete locaties in de stad, extra literatuur over het onderwerp en websites. Uit eigen ervaring weet ik dat de werkdruk in het onderwijs hoog is. De canon biedt de leraren een handvat voor omgevingsgeschiedenis en erfgoed-educatie. We willen de leerkrachten enthousiasmeren, maar zeker niet in een

keurslijf dwingen.” “Dat is ook mijn bezwaar tegen het verplichtstellen van de nationale canon voor het basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs,” vult De Rooy aan. Als één van de 23 hoogleraren geschiedenis en docenten didactiek heeft hij een petitie ondertekend tegen het verplichtende karakter van de Canon van Nederland, die begin november 2008 is aangeboden aan de Tweede Kamer. “Je moet naar mijn mening niet tot in detail gaan voorschrijven wat er in de klas behandeld moet worden. Nog los van het gegeven dat de vijftig vensters van de Canon van Nederland niet in alle gevallen te rijmen

zijn met de tien tijdvakken waarmee het geschiedenisonderwijs werkt. De crux voor goed geschiedenisonderwijs wordt gevormd door de leraar. Die moet je niet opzadelen met problemen, maar die moet je ondersteunen. De Engelsen hebben daar een toepasselijk gezegde voor: *you can lead a horse to the water, but you can't make it drink.*”

Leny Wijnands en Piet de Rooy hebben met de Historische Canon van Haarlem een product geleverd dat naar hun mening een aantal jaren kan meegaan. De Rooy: “Hoewel we bij de samenstelling van de Haarlemse canon niet over één nacht ijs zijn gegaan, zit er natuurlijk altijd een zeker element van willekeur in. Over vijf of tien jaar kijken we wellicht op bepaalde punten anders naar ons verleden. Het is met de canon net als met een auto: na verloop van tijd heeft-ie een grote beurt nodig.”

De 'Historische Canon van Haarlem' is uitgegeven door HDC Media en is voor € 12,95 onder andere te koop bij het Noord-Hollands Archief.

Activiteiten van het Noord-Hollands Archief

Haarlem op de kaart gezet

De tentoonstelling 'Haarlem op de kaart gezet - historische kaarten en hun functies' heeft 2872 bezoekers getrokken. Deze tentoonstelling was vanaf 30 augustus tot en met 26 oktober 2008 te zien in de KunstKerkBakenes. Op de tentoonstelling hingen zestig stadsplattegronden, op één na alle afkomstig uit de collecties van het Noord-Hollands Archief. Die ene kaart maakt deel uit van de collectie van het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Het betreft de oudste kaart van Haarlem, die in 1539 is

vervaardigd door Simon Meeuszoon. Deze kaart werd gemaakt in verband met een grensconflict tussen Haarlem en Heemstede en diende voor het proces dat hierover werd gevoerd voor de Grote Raad van Mechelen. De Grote Raad was het hoogste rechtscollege in die tijd.

De tentoonstelling werd geopend door de heer Luc Carbonez, ambassadeur van België (links op de foto), die daarbij werd geassisteerd door burgemeester Marianne Heeremans van Heemstede en burgemeester Bernt Schneiders van Haarlem.

Foto: Rob de Jong.

Van Pinkeltje tot Harry Potter: kinderboeken in de Janskerk

Op zaterdag 11 oktober 2008, Landelijke Archievendag en het begin van de Week van de Geschiedenis, stonden kinderboeken centraal in de Janskerk, het publiekscentrum van het Noord-Hollands Archief. Naast een kinderboekenmarkt waar moderne en antiquarische boeken te koop waren, werden er toverlantaarnvoorstellingen gegeven en was een tentoonstelling ingericht met kinderboeken uit de collectie van het Noord-Hollands Archief. Kinderen kregen toverles en er werden demonstraties boekbinden en boekrestauratie gegeven.

De 477 bezoekers konden een kleine schade aan hun lievelingsboek direct en gratis laten herstellen. Ook konden ze tekeningen en schilderijen laten taxeren en advies inwinnen over eventuele restauratie. Het mobiel grafisch museum was aanwezig (zie de foto op de pagina hiernaast) en twee verzamelaars toonden hun collectie ex libris: eigendomskenmerken die in boeken worden geplakt. Verder waren er rondleidingen door de archiefdepots en literaire wandelingen onder leiding van Gildegidsen. Voor de kleintjes was er een kleur- en leesboekje.

Foto: Paul Maessen.

HCC!genealogiedag voor stamboomonderzoekers

De Week van de Geschiedenis werd afgesloten met de HCC!genealogiedag op zaterdag 18 oktober. Circa 300 mensen kwamen naar deze speciale dag voor (beginnende) stamboomonderzoekers in de Janskerk. Hier kregen ze informatie over de mogelijkheden van internet bij familieonderzoek en konden ze gegevens uitwisselen met andere genealogen (zie de foto hieronder). Hans van Felijs hield een lezing over 'Boeven in de familie' en Agnes Dunselman over 'Familienamen'. De dag was een co-productie van het Noord-Hollands Archief en de Genealogie Gebruikersgroep van de Hobby Computer Club.

Wilhelmusavond

Samen met de Vereniging Vrienden van de Grote Kerk en de Historische Vereniging Haarlem organiseerde het Noord-Hollands Archief op maandag 13 oktober 2008 een avond over het Wilhelmus in het kader van de Week van de Geschiedenis. In de Gravenzaal van het Haarlemse stadhuis betoogde de Duitse historica Gudrun Dekker dat Marnix van St.-Aldegonde het Wilhelmus in Haarlem heeft geschreven, tijdens het Spaans beleg in 1572. Dr. Paul Knevel, als historicus verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, hield aansluitend een lezing over de ontwikkeling van het Wilhelmus tot volkslied. Stadsorganist Anton Pauw en de Bavo Cantorij zorgden voor de muzikale omljsting. Ruim 130 belangstellenden woonden de avond bij.

Foto: Frans Goedemondt.

Nieuwe archieven en collecties

Bij het Noord-Hollands Archief zijn de afgelopen maanden diverse nieuwe archieven binnengekomen. In deze rubriek aandacht voor enkele van die archieven, die inmiddels te raadplegen zijn in de studiezaal.

Florientje, het symbool van de Floriade
Amsterdam 1972.

Archieven van de Floriade Rotterdam 1960, (1934) 1957-1965 (1967), omvang 1,75 m, de Floriade Amsterdam 1972, 1967-1974, omvang 1,95 m en de Floriade Amsterdam 1982, 1976-1984, omvang 2,50 m

Rotterdam 1960

In een eind 1955 gehouden vergadering van de Nederlandse Tuinbouwraad werden de plannen voor de organisatie van een internationale tuinbouwtentoonstelling besproken. De gemeente Rotterdam had terreinen en gebouwen en was bereid de plannen financieel te steunen.

Op 25 april 1957 werd in de vergadering van de gemeenteraad van Rotterdam de Stichting Internationale Tuinbouwtentoonstelling 1960 opgericht en werden de statuten van de stichting vastgesteld. Deze stichting had als doelstelling: 'het voorbereiden, organiseren en tot afwikkeling brengen van een in 1960 te Rotterdam te houden internationale tuinbouwtentoonstelling.'

De Floriade werd ontworpen naar een algemeen plan van prof.dr.ir. J.T.P. Bijhouwer en vond plaats van 25 maart t/m 25 september 1960 in het Park, waarbij de Euromast werd gebouwd. Het was de eerste Floriade, die sindsdien om de tien jaar in een Nederlandse plaats wordt gehouden.

Amsterdam 1972

De Internationale Tuinbouwtentoonstelling Floriade Amsterdam 1972 werd georganiseerd door de Nederlandse Tuinbouwraad en de Gemeente Amsterdam, in samenwerking met de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde en met medewerking van het Ministerie van Landbouw en Visserij.

Bij besluit van 25 januari 1967 stelde de gemeenteraad van Amsterdam vijf miljoen gulden beschikbaar voor het houden van de tentoonstelling. De organisatie daarvan berustte bij een daartoe in het leven geroepen stichting, Stichting Internationale Tuinbouwtentoonstelling 1972 genaamd, die zich ten doel stelde: 'het voorbereiden, organiseren en tot afwikkeling brengen van de tentoonstelling.'

De Floriade Amsterdam 1972 vond plaats van 30 maart tot en met 1 oktober 1972 op een tentoonstellingsterrein, dat een deel van het Beatrixpark, een deel van de Ringbaan en het park langs de Amstel omvatte, terwijl de elf binnententoonstellingen in de Amstelhal van de RAI werden gehouden. In totaal hebben ruim 4,3 miljoen mensen dit evenement bezocht.

Amsterdam 1982

In juni 1977 werd het raadsvoorstel in de gemeenteraad van Amsterdam goedgekeurd, waarbij de te vormen Stichting Internationale Tuinbouwtentoonstelling 1982 een werkkapitaal van 9,6 miljoen gulden werd toegezegd. Op 21 december 1977 werd in een bijzondere bestuursvergadering te Amsterdam de stichting opgericht en kon de uitbouw van de organisatie ter hand worden genomen.

De Floriade Amsterdam 1982 werd gehouden van 8 april t/m 10 oktober 1982 in Amsterdam-Zuidoost, nu het Gaasperpark als deel van het recreatiegebied Gaasperplas.

Gebruiksinfo: plaatsingslijsten zijn

op www.noord-hollandsarchief.nl en in de studiezaal te raadplegen.

Locatie voor raadplegen archieven:

Kleine Houtweg.

Archief van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, afdeling Bloemendaal en omstreken te Bloemendaal, (1917) 1918-1980, omvang 0,25 m

De afdeling Bloemendaal-Velsen van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde is opgericht in 1918 en is de rechtsopvolger van de Tuin- en Bosbouwvereniging Bloemendaal-Overveen. Later is de naam van de afdeling gewijzigd in afdeling Bloemendaal en omstreken.

De afdeling stelde zich als doel: 'de mens zich bewust te maken van zijn plaats in de natuur, door het bevorderen van kennis en belangstelling omtrent het leefmilieu in het algemeen en omtrent bloemen, planten en bomen in het bijzonder.' In het archief werden tevens enkele stukken aangetroffen afkomstig van de Vereniging Floralia te Bloemendaal.

Deze vereniging - indertijd opgericht door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, afdeling Bloemendaal en omstreken - stelde zich onder meer ten doel de liefde voor de plantkunde te bevorderen onder leerlingen van kleuter- en lagere scholen in Bloemendaal door jaarlijks wedstrijden te organiseren ter verzorging van kamerplanten. Daartoe ontvingen leerlingen van lagere scholen ieder een kamerplant of een pakket bloembollen om die thuis te verzorgen. Aan het einde van het schooljaar werden de kamerplanten of opgekweekte bloembollen in de schoolklassen gekeurd. Deelnemende leerlingen konden daarbij een diploma verwerven en een bescheiden prijs winnen.

Gebruiksinfo: de inventaris is te raadplegen op www.noord-hollandsarchief.nl en in de studiezaal.

Locatie voor raadplegen archief:

Jansstraat

Documentatie Arme Kinderhuis en Collegium Medico Pharmaceuticum

In het Noord-Hollands Archief bevinden zich twee bijzondere collecties documentatie, die beide zijn samengesteld door mw. E.M. Sieperda-Staab uit Heemstede. Het gaat om een collectie documentatie betreffende het Arme Kinderhuis te Haarlem over de periode 1657-1765 (1 doos) en een collectie documentatie betreffende het Collegium Medico Pharmaceuticum over de periode 1692-1806 (2 dozen). Beide collecties hebben een plaatsingslijst.

De Brandweerkaart: een voorloper van het rampenbestrijdingsplan

De Brandweer Haarlem heeft in februari 2008 haar historische verzameling overgebracht naar het Noord-Hollands Archief. Naast foto's, films, krantenknipsels en notulenboeken maakte ook een unieke kaart deel uit van deze verzameling.

Het gaat om een kaart die in 1880 is gemaakt in opdracht van de gemeente Haarlem door N.F. Perk. Deze kaart bracht de al gerealiseerde en nog in ontwikkeling zijnde stadsuitbreiding in beeld. De kaart is bijgewerkt tot 1882 en werd een jaar later gedrukt. De Haarlemse brandweer heeft in 1886 een bijzondere invulling aan de kaart gegeven door er het alarmeringssysteem op uit te zetten en door aan te geven waar in de stad zich de brandkranen en -putten bevonden. Hierdoor is deze kaart te beschouwen als een voorloper van een

Peter Skokan, Aukje Nolten en Marjolein Jongert zijn in het restauratieatelier op de locatie Kleine Houtweg bezig met de restauratie van de Brandweerkaart. Foto: Jos Fielmich.

rampenbestrijdingsplan. De kaart zit in een speciaal daarvoor gemaakte vitrinekast. Op de kaart zijn vlaggetjes, naalden, spijkertjes en hoedenspelden gestoken. Door de legenda, links op de kaart, weten we dat de hierdoor gemarkeerde plekken overeenkomen met de 'telefoon' van het hoofdbureau (de meldkamer was gevestigd in het voormalige politiebureau in de Smedestraat), de garage onder de huidige Brinkmannpassage op de Grote Markt (waar aanvankelijk het paard Jetje en een kar waren gestald en later de autospuit), en de woningen van de brandweerstaf. Ook de kosterwoningen van de Grote Kerk, de Bakenesserkerk en de Nieuwe Kerk zijn gemarkeerd, evenals plaatsen waar brandladders en spuiten staan en waar de brandkranen, brandputten en brandpalen zich bevinden. Sommige 'pinnen' zijn met elkaar verbonden door katoenen garen in twee kleuren, groen en geel. Dit zijn de wekbel-verbindingen: een speciaal telefoonsysteem met directe lijnen vanuit de meldkamer. Er waren twee soorten wekbellens: telefoons waarmee men alleen kon luisteren en telefoons waarmee men kon luisteren en spreken. De eerste waren voor de brandweerlieden. In geval van brand werden zij opgeroepen naar de post of het spuihuis te gaan in de desbetreffende wijk. Deze spuihuizen staan ook aangegeven op de kaart. De 'luister- en spreek-telefoons' waren voor de kapiteins en officieren. In overleg met de meldkamer bepaalden zij wie er moesten uitrukken. Het brandweertelefoonsysteem heeft het uitgehouden tot het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw.

Restauratie

De schade aan de kaart was groot. De kaart heeft lang op zolder gestaan bij de voormalige brandweerkazerne op de Gedempte Oude Gracht, waar de vogels vrij toegang hadden en de kaart bloot stond aan weersinvloeden. Speciaal voor de tentoonstelling 'Haarlem op de kaart gezet - historische kaarten en hun functies' (zie ook elders in dit nummer van 'NHA nieuws') is de kaart helemaal gerestaureerd en de vitrinekast gedeeltelijk gerepareerd.

Eerst werd de kaart uitvoerig gedocumenteerd en gefotografeerd, zodat spijkers en spelden die verwijderd moesten worden later weer exact konden worden teruggeplaatst. Alle draden die nog goed zaten of waarvan duidelijk was waar die gezeten moesten hebben, moesten later ook weer op de juiste plaats worden aangebracht.

De kaart was met punaises tegen de houten achterwand van de vitrine bevestigd. Daarna is waarschijnlijk de vitrine in elkaar gezet. De zijkanten van de vitrine stonden op de randen van de kaart en op de punaises waarmee hij was vastgezet. Alle pinnen waren door de kaart direct in het hout van de vitrinekast geprikt.

De spijkers staken oorspronkelijk uit op drie verschillende hoogtes en hadden verschillend gekleurde koppen. Omdat sommige spijkers niet meer in de kaart zaten maar wel in het hout, of helemaal verdwenen waren, was het bijna onmogelijk om deze hoogteverschillen bij het terugplaatsen weer zichtbaar te maken. De verschillende kleuren van de koppen waren ook niet meer goed zichtbaar. Een deel van de draden was verteerd en van een groot deel van de draden was de oorspronkelijke kleur niet meer te zien.

De kaart werd voorzichtig losgehaald, ontdaan van vuil, gespoeld, ontzuurd, gerepareerd, nagelijmd en gedoubleerd (aan de achterzijde werd een extra papieren laag aangebracht). Aan de randen van de kaart werden stroken Japans papier gezet zodat de kaart op een zuurvrije kartonnen drager en om een dikke plaat kapaline (lichtgewicht schuimplaat) heen gespannen kon worden. Alle hoedenspelden, naalden en spijkers werden ontdaan van oxidatie van het ijzer, koper of zilver door ze licht te schuren en te lakken. Met behulp van de foto's werden deze teruggeplaatst. Voor de nieuwe draden werd een neutrale

De Brandweerkart na de restauratie. Foto: Jos Fielmich.

kleur gekozen, totdat later na uitvoeriger onderzoek misschien duidelijk wordt waar de gele of groene draden ooit gezeten hebben.

De vitrinekast werd waar nodig gerepareerd. Het raam werd schoongemaakt, het ophangstelsel en de sluitingen werden gedeeltelijk vernieuwd. De scharnieren werden tijdelijk verwijderd, geschuurd en gelakt. Het ontbrekende hout werd met nieuw hout aangevuld. De oude stopverf die afbrokkelde werd vervangen door nieuwe stopverf. Er werd gekozen voor dezelfde natuurlijke stopverf, dus zonder oplosmiddelen. Het hout van de buitenkant werd schoongemaakt, licht geschuurd en met een natuurlijke bijenwas behandeld. Daarnaast werd het behandeld tegen houtworm.

Ten slotte werd de kaart in de vitrine teruggeplaatst en met transparante banden van melinex om de hoeken tegen de achterwand van de vitrine vastgezet.

Met dank aan de brandweerlieden Wim Beukers en Joop Schooneveldt voor hun toelichting op de Brandweerkart.

Nieuwe inventarissen Velsen, Beverwijk, Uithoorn, Aalsmeer en Haarlemmerliede & Spaarnwoude

Laurens Verbeek van Doxis Informatiemanagers en de burgemeesters Pieter Litjens van Aalsmeer, Bert Bruijn van Haarlemmerliede en Spaarnwoude en Bery Groen van Uithoorn (v.l.n.r.). Foto: Paul Maessen.

Op 10 november 2008 brachten de burgemeesters van Uithoorn, Aalsmeer en Haarlemmerliede & Spaarnwoude een bezoek aan het Noord-Hollands Archief. Uit handen van Laurens Verbeek van Doxis Informatiemanagers ontvingen zij het eerste exemplaar van de inventarissen van respectievelijk het archief van de Secretarie en de Bestuursdienst van de gemeente Uithoorn (1930) 1976-1990 (2004), het archief van het

Gemeentebestuur van Aalsmeer (1851) 1946-1985 (2004) en het archief van de Secretarie en de Afdeling Gemeentewerken van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude (1863) 1960-1989 (2001). De archieven zijn in opdracht van de colleges van burgemeester en wethouders van de genoemde gemeenten geïnventariseerd door medewerkers van Doxis Informatiemanagers onder begeleiding van het Noord-Hollands Archief.

Eerder, op 23 juni 2008, werd al de inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Beverwijk, (1908) 1940-1978 (2008) gepresenteerd. Aan deze inventaris is de afgelopen jaren gewerkt door medewerkers van de gemeente Beverwijk, die daarbij begeleid zijn door het Noord-Hollands Archief. En op 7 oktober 2008 nam de burgemeester van Velsen het eerste exemplaar in ontvangst van de inventaris van het archief van de Gemeentesecretarie van Velsen (1899) 1925-1975 (1985). Alle genoemde inventarissen staan in het archievenoverzicht op de website van het Noord-Hollands Archief.

Paul Bakker, teamleider DIV van de gemeente Beverwijk, overhandigt het eerste exemplaar van de inventaris van de gemeente Beverwijk aan NHA-directeur Lieuwe Zoodma. Foto: Paul Maessen.

Subsidie voor digitalisering archief over droogmaking Haarlemmermeer

Het Noord-Hollands Archief krijgt een subsidie van 250.000 euro voor de conservering en digitalisering van het archief over de droogmaking van het Haarlemmermeer. De subsidie is afkomstig van Metamorfoze, het nationaal programma voor het behoud van het papieren erfgoed. Dankzij de subsidie kan het archief voor verder verval worden behoed en worden gedigitaliseerd.

Het archief van de Commissie van Beheer en Toezicht over de Droogmaking van het Haarlemmermeer omvat 13 strekkende meter handbeschreven papier en daarnaast 555 kaarten en tekeningen. Het archief maakt duidelijk hoe in de periode 1836-1858 de droogmaking werd uitgevoerd. Het handelen van de ingenieurs en arbeiders die werken aan de droogmaking is tot in detail vastgelegd. De droogmaking met behulp van drie stoomgemalen geschiedde onder verantwoordelijkheid van de rijksoverheid en was een project van een dusdanige omvang dat het internationale belangstelling trok. De archiefstukken hebben veel te lijden van verzuring en inktvraat. Dankzij de subsidie kan het archief voor verder verval worden behoed. De gedigitaliseerde archiefstukken kunnen straks via de website van het Noord-Hollands Archief worden geraadpleegd.

Samenwerking

De toekenning van de subsidie viel toevallig samen met het besluit van burgemeester en wethouders van Haarlemmermeer om een dienstverleningsovereenkomst aan te gaan met het Noord-Hollands Archief. Donderdag 11 december 2008 hebben wethouder Herman Tuning namens de gemeente Haarlemmermeer en bestuursvoorzitter Bernt Schneiders en directeur Lieuwe Zoodsma namens het Noord-Hollands Archief de overeenkomst ondertekend in het raadhuis in Hoofddorp. In de dienstverleningsovereenkomst, die vijf jaar geldig is, zijn afspraken gemaakt over de taken die het beheer van de

Het stoomgemaal de Cruquius omstreeks 1880, vastgelegd door fotograaf P. Oosterhuis.

archieven en collecties van de gemeente Haarlemmermeer met zich meebrengt. Zo is Lieuwe Zoodsma tot gemeentearchivaris van Haarlemmermeer benoemd.

De archieven en collecties zijn en blijven eigendom van de gemeente. Ze worden geplaatst in de geklimatiseerde en beveiligde archiefbewaarplaats in het raadhuis in Hoofddorp.

De gemeente Haarlemmermeer moet ervoor zorgen dat de archieven en collecties kunnen worden geraadpleegd in een speciaal daarvoor bestemde studiezaal in het raadhuis. Deze dient minimaal twintig uur per week open te zijn. De archieven en de collecties, waaronder de beeldcollectie, worden opgenomen in de digitale overzichten van het Noord-Hollands Archief, onder meer op de website www.noord-hollandsarchief.nl.

Noord-Hollands Archief verwerft aquarel van landgoed Elswout

Zonder enige twijfel kan gesteld worden dat het Noord-Hollands Archief hét documentatiecentrum is van de buitenplaats Elswout in Overveen. Niet alleen beheert het Noord-Hollands Archief het huisarchief Elswout, dat de periode bestrijkt van de zeventiende eeuw tot aan de verkoop aan Staatsbosbeheer in de twintigste eeuw, maar bovendien ook het ontwerp- en bouwtekeningenarchief, dat de periode bestrijkt vanaf de late achttiende eeuw tot ver in de twintigste eeuw.

Deze laatste collectie heeft Staatsbosbeheer in 2006 in beheer overgedragen aan het Noord-Hollands Archief. Naast de ontwerptekeningen voor Elswout bevat deze collectie tevens de ontwerp- en bouwtekeningen van Duinlust, Koningshof, Lindenheuvel en Belvedere. De eerste twee behoorden namelijk tot het vroegere grondgebied van Elswout, waarvan de begrenzing globaal liep van de Elswoutslaan aan de oostzijde, de Zandvoorstelaan aan de zuidzijde en de huidige Zeeweg aan de noordzijde, tot bijna aan de kust even boven Zandvoort aan de westzijde. De laatste twee buitenplaatsen, Lindenheuvel en Belvedere, zijn aan de collectie toegevoegd door latere eigenaren van Elswout, zoals de families Borski, Van der Vliet en Ludding, die ook deze buitenplaatsen in hun familiebezit hadden.

Een vroegere eigenaar die een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het uiterlijk van de buitenplaats Elswout is Jacob Boreel (1746-1794), advocaat-fiscaal van de admiraliteit van Amsterdam. In 1781 koopt hij de buitenplaats Elswout van de erven van de Amsterdamse burgemeester mr. G.P. Boudaen (1704-1781).

In de daarop volgende jaren laten hij en zijn zoon Jacob Boreel Jacobszn, die tot 1805 eigenaar was van de buitenplaats, het bestaande park omvormen in de nieuwe Engelse landschapsstijl. Karakteristiek voor deze stijl zijn grillige waterpartijen en kronkelige paden met onverwachte doorkijkjes. Ook liet Boreel het 'oude' woonhuis ombou-

wen tot een 'modern Paleis', zoals de kunstenaar Hermanus Numan (1744-1820) het in 1797 omschreef.

Egbert van Drielst

De meeste afbeeldingen van de buitenplaats Elswout zijn gemaakt in de periode 1781-1805, toen de familie Boreel het in bezit had. Met name de kunstenaar Egbert van Drielst (1745-1818) heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. Zeker vier jaar achtereen, tussen 1792 en 1796, heeft hij het park getekend. In 1796 vervaardigde hij een serie prenten bestaande uit vier grote bladen (ieder zo'n 37 x 53 cm) met gezichten op het park en het huis Elswout. Deze serie is in meerdere exemplaren en uitvoeringen aanwezig in de beeldcollecties van het Noord-Hollands Archief.

Uit de oeuvrecatalogus van Van Drielst blijkt dat hij zeker vier grote aquarellen heeft gemaakt van Elswout, waarvan er zeker twee hebben gediend als ontwerp voor de prentenserie. Het Noord-Hollands Archief had geen van die aquarellen in zijn collectie, omdat ze zich allemaal in particuliere collecties bevonden. In het voorjaar van 2008 heeft het Noord-Hollands Archief een tot nu toe onbekende Elswout-aquarel verworven (inv.nr. 53-015965, afm. 42 x 35 cm). Op deze aquarel zien we één van de waterpartijen op Elswout met aan de oever een

man en vrouw met een kooijkerhondje en in de verte een gemeerd bootje met twee figuurtjes. Op de achterzijde van de aquarel staat in het handschrift van Van Drielst geschreven 'op de Hofstede Elstwoud E. van Drielst 1800' en in potlood 'figuur door Cats'. Deze laatste vermelding verwijst naar de kunstenaar Jacob Cats (1741-1799). Van Drielst en Cats hebben elkaar in of kort na 1768 leren kennen, vermoedelijk op de Amsterdamse Stadstekenacademie. Beide kunstenaars waren werkzaam als behangselschilders. Cats was in die tijd al een bekende schilder. Rond 1770 maken zij hun eerste gezamenlijke behangselschildering voor het pand Herengracht 552, waarbij de figuratie van de hand is van Cats. Later zou Cats ook de figuratie verzorgen op de aquarellen voor de Elswout-prentenserie. Probleem is de vermelding van het jaartal 1800, immers Cats is overleden in 1799. Een sluitende verklaring hiervoor is niet te geven, maar waarschijnlijk heeft Van Drielst de aquarel afgemaakt na het overlijden van Cats in november 1799.

Zoals hierboven al is aangegeven hebben vader en zoon Boreel vanaf 1781 het bestaande park omgevormd in de nieuwe Engelse landschapsstijl. Des te opvallender is het dan ook dat de Elswout aquarellen, dus ook de door het Noord-Hollands Archief verworven aquarel, en de prentenserie in niets doen vermoeden dat het een toen nog maar recent aangelegd park was. Er is nauwelijks één jonge boom te zien op de afbeeldingen, alles is volgroeid. Mogelijkerwijs heeft Van Drielst

het landschap weergegeven zoals ontwerper en opdrachtgever het eindresultaat in gedachten hebben gehad. Dit laatste doet vermoeden dat er min of meer sprake is geweest van een opdracht en er dus contact is geweest tussen Van Drielst enerzijds en

Boreel anderzijds. Nader onderzoek naar dit aspect in het Elswoutarchief moet nog worden verricht.

Kerk in zicht

De Provinciale Atlas Noord-Holland bevat talloze achttiende- en negentiende-eeuwse tekeningen van West-Friese kerkjes. Een selectie van deze tekeningen is nog tot en met zondag 1 februari 2009 te zien op de tentoonstelling 'Kerk in zicht' in het Westfries Museum in Hoorn.

Een man zit rustig op een heuveltje in het landschap. Kauwend op een strootje staart hij in de verte. Tussen de bomen steekt een kerktoeren boven het landschap uit terwijl een verliefd stel rustig door het weidelandschap wandelt. Een tafereel dat te zien is op één van de tekeningen op de tentoonstelling 'Kerk in Zicht'. Veel West-Friese dorpen zijn herkenbaar aan hun kerktoeren. De kerktoeren was een belangrijk oriëntatiepunt voor de achttiende- en negentiende-eeuwse reiziger die zijn route kon bepalen aan de hand van de herkenbare 'skyline' van de dorpjes. Op de tekeningen van de achttiende-eeuwse topografische tekenaars als Cornelis Pronk baden de kerken meestal in het zonlicht en bevolken vissertjes, melkmeisjes en boeren het omringende platteland. Dat komt voor een belangrijk deel doordat alleen in het voorjaar en de zomer het reizen over de onverharde wegen redelijk te doen was. Pronk en zijn metgezellen trokken tussen 1727 en 1729 in drie reizen door verschillende delen van West-Friesland om alle plaatsen te portretteren.

Ook zijn navolgers, zoals Hendrik Tavenier aan het einde van de achttiende eeuw, legden zorgvuldig de West-Friese plaatsen met hun kerken vast. Soms is ook goed te zien hoe de reiziger zich door Noord-Holland voortbewoog: per koets, trekschuit of gewoon te voet.

West-Friese kerken

Al in de de achtste eeuw stond er een kerkje in Hoogwoud. Het verhaal wil dat Radboud daar in 719 is gedoopt. Het was een met leem bestreken houten gebouwtje. Deze heel vroege kerken stonden vaak op plaatsen die al tijden in gebruik waren als heidense heiligdommen.

In de elfde-eeuwse lijsten van de abdij van Echternach wordt melding gemaakt van kerken bij Schermer, Mijzen, Wognum, Oudorp en Petten. De abdij van Egmond vermeldt in de twaalfde eeuw de kerken van Alkmaar, Broek op Langedijk, Egmond, Heiloo, Hensbroek, Mijzen, Obdam, Oterleek, Oudorp, Schermer, Spanbroek, Ursem, Wadway en Wognum als horend bij de abdij.

In de daarop volgende eeuwen zijn er veel kerken in West-Friesland vergroot en bijgebouwd, maar later, na de reformatie, ook afgebroken, afgebrand of juist verkleind.

Op de drassige Noord-Hollandse bodem konden geen zware kerken worden gebouwd. Daarom zijn de kerken vaak van baksteen met houten gewelven.

Zie voor meer informatie over de tentoonstelling: www.wfm.nl.